

Szóra bírni az újkort

A III. KoraújkorÁSZ doktorandusz konferencia tanulmányai

Szerkesztette:
Bodnár-Király Tibor, Hende Fanni,
Pataki Katalin

DOSZ—ELTE BTK TDI
Budapest
2016

KoraújkorÁSZ tanulmánykötetek 3.

Sorozatszerkesztő: Vajnági Márta

Lektorálta: Vajnági Márta

A kötetet a Doktoranduszok Országos Szövetsége és az
ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola adja ki.
A kötet tördelését a JÁROM Kulturális Egyesület támogatta.

A kiadásért felel
dr. Borhy László, az ELTE BTK dékánja.

Tördelte: Farkas Evelin

Nyomtatta és kötötte Séd Nyomda Kft.
Felelős vezető: Katona Szilvia ügyvezető igazgató

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKÉZELŐ

Nemzeti
Tehetség Program

„A pályázat az Emberi Erőforrások Minisztériuma megbízásából az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő által meghirdetett Nemzeti Tehetség Program NTP-FKT-M-16-0007 kódszámú pályázati támogatásból valósult meg.”

A tanulmányok szerzői © Barta M. János, Dóbké Ágnes, Palotás György, Péter Krisztina, Szabados János, Szekér Barnabás, Szemethy Tamás, Ugry Bálint, Varga Mónika

A kötet szerkesztői © Bodnár-Király Tibor,
Hende Fanni, Pataki Katalin

A konferencia szervezésében közreműködött

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM

KoraújkorÁSZ Tanulmánykötetek [ISSN 2064-6763].
ISBN 978-963-284-841-9

A borítón:

Gerrit Dou: Scholar sharpening a quill pen, Wikimedia Commons,
URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gerrit_Dou_-_Scholar_sharpening_a_quill_pen.jpg – letöltés dátuma: 2017. 05.22.

Szóra bírni az újkort
A III. KoraújkorÁSZ doktorandusz
konferencia tanulmányai

ELŐSZÓ

2015. május 26–27-én került megrendezésre a kora újkorral foglalkozó doktoranduszok számára a III. KoraújkorÁSZ konferencia. Újdonság volt a korábbi évek gyakorlatához képest, hogy a konferencia szervezői és egyben a kötet szerkesztői három egyetem (CEU, ELTE, PPKE) történeti doktori programjaiból érkeztek, így a 2015-ös KoraújkorÁSZ jó példájává vált a különböző egyetemek közötti együttműködésnek. Örömmünkre szolgált, hogy a jelentkezők magas száma lehetővé tette, hogy 2015-ben kétnapos konferenciát szervezzünk, amely során hat szekcióban összesen 21 doktori hallgató mutathatta be kutatásainak legújabb eredményeit. A konferencia részvevői öt magyarországi egyetemről, a CEU-ról, az ELTE-ről, a ME-ről, a PPKE-ről és a SZTE-ről érkeztek, és a megtartott változatos előadásoknak köszönhetően a közönség egy tartalmas, a kora újkort sokszíniűen bemutató konferencián vehetett részt.

A jelen kötetben olvasható kilenc tanulmány is 2015 májusában hangzott el a III. KoraújkorÁSZ konferencián. Az előadások írott változatát a három szerkesztő, Bodnár-Király Tibor, Hende Fanni és Pataki Katalin formálta köteté: ők végezték a szövegek korrektúrázását, egységesítését, szekciókba rendezését. Kitartó és gondos munkájuknak köszönhetően egy alaposan szerkesztett, érdekes, a kora újkort sokféle megközelítésből tárgyaló könyvet vehet kézbe az olvasó, amelyet remélhetően haszonnal forgathatnak majd a kora újkor iránt érdeklődők.

Budapest, 2016. december

Vajnági Márta

TARTALOMJEGYZÉK

I. PATRONÁZS ÉS TÁRSADALOM.....7

Barta M. János

Csáky István és Rottal János levelezése (1660–1674)..... 8

The Correspondence of István Csáky
and János Rottal (1660–1674).....31

Szekér Barnabás

Alapítók és alapítványok a váci piarista
kollégiumban, 1714–1784.....33

Stifter und Stiftungen im Piaristenkolleg
zu Waitzen, 1714–1784.....56

Szemethy Tamás

A patrónus-kliens viszony jelentősége
Luzsénszky István László felemelkedésében.....57

Die Wichtigkeit von Patron-Klient-Beziehung in dem
Aufstieg von Luzsénszky István László.....79

II. GYŰJTEMÉNY ÉS ISMERET 81

Ugry Bálint

A sokszínű természet tára. 17. századi utazók
a firenzei Cappella dei Principiben 82

The Cabinet of Nature's Variety. Travellers of the
Seventeenth Century and the Cappella
dei Principi.....95

Dóbék Ágnes

Történeti témájú könyvek egy
főpapi hagyatékban (1765).....97

Historische Bücher in dem Vermächtnis
eines Erzpriesters (1765)..... 113

III. SZÖVEG, ÉRTELMEZÉS..... 115

Palotás György

Verancsics Mihály és a *Liber de Rebus Hungaricis 1536* 116

Michael Verancius As Historian and the Liber de rebus Hungaricis 1536.....	138
---	-----

Varga Mónika

„Tudom boszorkánynak lenni elsőbben szavára nézve” – kontextus, értelmezés és újraértelmezés boszorkányperekben.....	139
--	-----

Context, Interpretation and Reinterpretation in Witch Trials.....	166
--	-----

IV. Politika és híráramlás 167

Péter Krisztina

Hírek a svájci–görög határról.....	168
------------------------------------	-----

News from the Swiss-Greek Border	191
--	-----

Szabados János

Habsburg–Oszmán kommunikáció a 17. század derekán	193
--	-----

Habsburg–Ottoman Communication in the Mid-Seventeenth Century	217
--	-----

DÓBÉK ÁGNES

TÖRTÉNETI TÉMÁJÚ KÖNYVEK EGY FŐPAPI HAGYATÉKBAN (1765)

Tanulmányomban Barkóczy Ferenc egri püspök, majd esztergomi érsek a kutatás által ezidáig teljesen mellőzött könyvtárának fontosabb történelmi témájú köteteit mutatom be. Barkóczy nemcsak az egyházban betöltött szerepével, hanem művelődéspártoló tevékenységével is kiemelkedő szereplője korának, így hajdani könyvtárának bemutatása fontos részét képezi 18. századi könyvtártörténetünknek. A könyvtár állományának feldolgozása során a könyveket tematika szerint csoportokba rendszereztem, amelyek között a történeti témájú könyvek külön helyet foglalnak el. Röviden ismertetem Barkóczy Ferenc kultúrapártoló tevékenységét, majd a könyvtár állományának történetét, feldolgozásának módszereit. Ezután térek át az egyes könyvek bemutatására.

Barkóczy Ferenc főnemesi családban született. Alsóbb iskoláit Kasán végezte, majd bölcseletet Nagyszombatban tanult. III. Károly (1711–1740) már 1729-ben az iváncai préposti címet adományozta neki. Teológiai tanulmányait a korban elismert római Collegium Germanicum-Hungaricumban végezte. Tanulmányai befejezése után az egyházi pályán töretlenül lépett előre. 1733-ban, 23 éves korában Erdődy Gábor Antal egri püspök kanonokjává, 1740-ben szepesi préposttá, 1741-ben titkos tanácsossá nevezték ki. 1743-tól a Hétszemélyes Tábla egyik bírói pozícióját is betöltötte, majd 1745 májusában nevezték ki egri püspöknek. Még ez év júliusában Heves és Külső-Szolnok vármegye főispáni székébe is beiktatták. Egyházmegyéjében 16 év alatt számos új templomot emeltetett, a város épületeit felújította, gondoskodott a kórház továbbfejlesztéséről, átalakította az egri papképzést, betelepítette a nazarénus rendet és kolostort emeltetett számukra. A kultúra széles körű terjesztését segítve könyvnyomda berendezését kezdeményezte, a papneveldét egyetemmé akarta fejleszteni. Majd 1761-ben Mária Terézia esztergomi érsekké nevezte ki. Érsekként az egrihez hasonló nagy építkezéseket és reformokat tervezett megvalósítani.¹ Székhelyét Nagyszombatból Esztergomba akarta helyezni. Terveinek megvalósításában 1765-ben bekövetkezett halála akadályozta meg.²

¹ PROKOPP 1977.

² ENTZ 1939, DÓKA 2003, MESZLÉNYI 1970.

A szakirodalom kiemelte művelődést támogató tevékenységét és művészetkedvelését, azonban a személyét körülvevő gazdag reprezentációt nem vizsgálta.³ Barkóczy Egerben és Esztergomban nyomdákat alapított, számos irodalmi alkotás megjelenését támogatta. Mecénási tevékenységéhez tartozó reprezentációja irodalom- és művészettörténeti szempontból is fontos részét képezi a 18. századi művelődési viszonyoknak. A hozzá intézett alkalmi versekből, köszöntő beszédekből rekonstruálható egy írói kör, amely sokat köszönhetett támogatásának.⁴ Könyvtára is ennek a gazdag reprezentációnak volt része, műveltségét hivatott bemutatni. A könyvtár 1761-ben Egerből Pozsonyba, majd onnan Esztergomba került, állományát az esztergomi Prímási Levéltárban fennmaradt hagyatéki leltárból ismerjük.⁵ A könyvtárjegyzék alapján sokat megtudhatunk Barkóczy érdeklődéséről és műveltségéről. Entz Géza Barkóczy mecénási tevékenységének vizsgálatakor megemlítette könyvtárát is. Függelékben közölte a művészeti témájú könyvek, rézmetszetek, tervrajzok listáját. Kiemelte, hogy elődjéhez, Csáky Miklóséhoz hasonlóan Barkóczy könyvtára teljesen más képet mutatott, hiszen a teológiai témájú könyvek mellett számos művészeti, építészeti és irodalmi művet gyűjtött össze.⁶ A korszakból ismerjük Androvics Miklós, Barkóczy egri kanonokjának 224 kötetet felsoroló könyvjegyzékét, amelyet Bitskey István tett közzé.⁷ Bitskey a kanonok janzenista, valamint az ezekkel vitázó műveit, a sztoikus és történeti témájú alkotásokat és a katolikus egyházon belül a racionálisabb irányzatokat tükröző műveket emelte ki. Androvics könyvgyűjteménye számos egyezést mutat Barkóczyéval. A könyvek lajstromából azonban azonnal kitűnik, hogy a drámai művek műfaja az, ami Androvicsnál teljesen hiányzik, míg Barkóczynál számos példát találunk rá. Barkóczy különösen kedvelte a drámai műveket. Püspökként, majd érsekként gyakran vett részt színházi előadásokon. Ezek többnyire iskoladrámák voltak, de arról is tudunk, hogy felsőtárkányi Fuorcontrasti kastélyában itáliai zenészek operaelőadással szórakoztatták.⁸

³ BITSKEY 1974b, BITSKEY 1997.

⁴ DÓBÉK 2013a, DÓBÉK 2013b.

⁵ PL AEV Prot. 69. (*Protocollum testamenti... Barkóczy*. A kötet számozatlan oldalakból áll. Ennek az utolsó negyedében álló fejezetcím: *Descriptio et inventarium bibliothecae Archiepiscopalis Posoniensis sub urbanae*. Utána hosszan, tételesen sorolja a könyvek címeit.)

⁶ ENTZ 1939.

⁷ BITSKEY 1974a.

⁸ BÁRDOS 1987, 17.

A Barkóczy-könyvtár kutatása

A fennmaradt kötetek az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban találhatóak, egységes barna bőrkötésben, Barkóczy egri püspöki és esztergomi érseki címerével díszítve ma is elérhetőek. Először a hagyatékban fennmaradt jegyzék alapján azonosítottam a fennmaradt példányokat az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár állományában. A lajstromban 421 tétel, 21 kézirat, valamint tervrajzok, metszetek szerepelnek. Mindebből a Főszékesegyházi Könyvtár katalógusa alapján 194 maradt fenn Barkóczy *possessor* bejegyzésével. Így az azonosított könyveknek két csoportja különíthető el. Az egyik esetben a fennmaradt kötetekkel tudtam összekapcsolni a jegyzék tételeit, míg a másik csoport esetében nem maradtak fenn a könyvek, így itt a hagyatéki lajstrom rövid címléírása nyújtott segítséget. Néhány esetben nem sikerült a címek azonosítása, ennek oka a pontatlan, sokszor csak a szerzőt megnevező leírás. A könyvtár vizsgálatánál hangsúlyozni kell Barkóczy mecénási tevékenységét, mivel az általa támogatott szerzők művei, valamint az egri nyomdában 1745–1761 és az esztergomiban 1763–1765 között kiadott művek nagy része könyvtárában is megtalálható volt.

A könyvek között a legnagyobb számban latin, majd olasz és német nyelvű műveket találunk. Többségük a 18. században vagy a 17. század második felében jelent meg, többnyire kortárs szerzőktől, így a Barkóczy-könyvtár állománya a püspök, majd érsek naprakész, korszerű tájékozódásáról tanúskodik.

Különösen igaz ez az olasz nyelvű művekre. Barkóczy a római Collegium Germanicum-Hungaricumban megismerkedett a kor híres itáliai teológusainak munkáival, a korszak főbb szellemi irányzataival, Róma színházaival és az építészet remekeivel. Középről figyelhette meg az egyház és a római arisztokrácia művészeteket pártoló tevékenységét. Könyvtárának olasz nyelvű könyvei, amelyeket Rómából hozhatott magával, a városban megismert barokk műveltséget hirdetik. A latin nyelvű könyvek között elsősorban ókori szerzők műveit, egyházi jogi, teológiai témájú kézikönyveket találunk, valamint néhány itáliai szerző latin nyelven írt politikai és filozófiai témájú művét.⁹ Számos francia és spanyol szerző

⁹ Ilyen Petrarca *De remediis utriusque fortunae* című dialógusokból felépülő műve vagy Ambrogio Marliani 1631-ben írt államelméleti értekezése, a *Theatrum politicum*.

munkáját is az olasz fordításon keresztül ismerte, mint például Baltasar Gracián *Udvari emberét*¹⁰ vagy Molière drámáit.¹¹ Könyveinek Rómából, legalábbis Itáliából való eredetére utal az is, hogy számos olasz nyelvű kötete Magyarországon is megjelent először latin, majd néhány esetben magyar nyelvű fordításban, de Barkóczy könyveinek jegyzékében minden esetben az Itáliában kiadott változat fordul elő. További könyveit a legegyszerűbben bécsi könyvkereskedőktől szerezte be, illetve a pozsonyi, kassai, esztergomi és egri nyomdáknak megjelent kötetek között is válogathatott.

Egyháztörténeti munkák

A történeti témájú könyvek egyik nagy csoportját az egyház történetét, valamint jeles személyiségeinek életét feldolgozó művek alkotják. Az ókori szerzők történeti munkáit tanulmányomban nem említem, a században élt alkotók műveit emelem ki.

Jean Cabassut *Notitia conciliorum Sanctae Ecclesiae* című munkájában felsorolta az egyház összes zsinatát.¹² Munkája nemcsak történeti szempontból jelentős, számos fejezet teológiai megfigyeléseket is tartalmazott és a kánonjogra is kitért. Szintén az egyháztörténet témakörébe sorolható Francion Hallier Cavaillon püspökének 1646-ban megjelent *De Hierarchia ecclesiastica* című műve, amelyben az egyház felépítését mutatta be, részletezve a különböző tisztségek feladatait. Az egyházi hierarchia történetét egészen az egyházatyáig vezette vissza.

Filippo Buonanni művében már összefonódik a hitvédelem és az egyháztörténet. Buonanni Barkóczy kortársa volt, a könyvtárban megtalálható műve azokat a hősöket, szenteket, mártírokat mutatta be, akik a kereszténységet védelmezték az évszázadok alatt.¹³ A mű eredeti, olasz címe *Catalogo degli ordini equestri e militari*. Először 1711-ben jelent meg, majd számos további kiadást is megért a 18. században. Buonanni az

---

¹⁰ GRACIÁN I–II. Lelőhely: EFK3BV2430/I–II. köt. A könyvtár fennmaradt kötetekre való hivatkozáskor a teljes kötetre és a lelőhelyre hivatkozok. Ha a könyv nem található meg a könyvtár mai állományában, a jegyzék alapján azonosított címet a tanulmány szövegében közlöm.

¹¹ MOLIÈRE I–IV., EFK 3BV1878/I–IV. köt.

¹² CABASSUTIO I–II., EFK BV1869/I–II. köt.

¹³ BUONANNI 1752, EFK 3BV1866.

előszót XI. Kelemen pápához (1700–1721) intézi, amelyben kifejti, hogy nemcsak a kard lehet fegyver, hanem a prédikáció, az elmélkedés, teológiai művek írása, a hittérítés is. Kiemeli a jezsuita rendet – amelybe ő is belépett 1654-ben –, hangsúlyozva tagjainak munkásságát. A kötet számos illusztrált metszetével a könyvtár egyik legszebb darabja. Buonanni érdeklődött a művészettörténet iránt, Athanasius Kircher kuriózumgyűjteményének kurátora lett, így nem meglepő, hogy a kötet illusztrálásakor művészeti szempontból is értékes metszeteket használt.¹⁴ Buonanni munkájához nagyon hasonló témájú és felépítésű Vincenzo Maria Colonelli itáliai ferences szerzetes, térképész és enciklopedista könyvjegyzékben szereplő műve, az *Ordinum religiosorum in ecclesia militanti catalogus*. Colonelli elsajátította a fametszetkészítést, valamint földgömböket készített, többek között XIV. Lajos francia király megrendelésére is.

Barkóczy könyvei között számos olyat találunk, amely az oktatás során nyújtott segítséget. Ezek többnyire összefoglaló munkák voltak, amelyeknek fejezetei különböző tudományterületeket tekintettek át, köztük a történelemét is. Az oktatási segédkönyvek között megtaláljuk Odilo Schreger bencés szerzetes *Studiosus jovialis* című művét, amely a felsőbb iskolák számára összeállított átfogó példagyűjtemény.¹⁵ Részben német, részben latin nyelvű. Történelmi, földrajzi, természettudományi ismereteket tartalmaz, de találhatóak benne közmondások, találós kérdések és talányok, komikus mesék, anekdoták is. Schreger munkájához hasonló jellegű az *Apparatus brevis ad theologiam, et jus canonicum* című gyűjteményes kiadvány, amely a teológia és a kánonjog tanulásához nyújtott segítséget.¹⁶ Mellékletként találunk benne egy történelmi-kronológiai függeléket, amelyben a pápákat, ellenpápákat, egyházatyákat, egyházi írókat, valamint az eretnekeket veszi sorra ábécé- és időrendben.

Szintén katalógusszerűen sorolja fel a jelentősebb történelmi eseményeket és mutatja be a magyar történelem és egyháztörténet számára legfontosabb személyeket Ambrosovszky Mihály műve, a *Compendiosa chronologia Hungariae*.¹⁷ Ambrosovszky Barkóczy kanonokja volt Egerben, műve pedig 1758-ban jelent meg a Barkóczy által alapított egri nyomdában. Több munkáját kiadták Egerben, a legtöbb irodalmi művet író kano-

¹⁴ OMODEO 1972.

¹⁵ SCHREGER 1751, EFK BV2470.

¹⁶ *Apparatus* 1753, EFK BV2445, 86967.

¹⁷ AMBROSOVSZKY 1758.

nok volt.¹⁸ Barkóczy könyvkiadásra is kiterjedő mecénási tevékenységét kiemelve Bitskey István megjegyzi, hogy az addig irodalmilag termékeny Ambrosovszkynak Barkóczy Egerből való távozását követően nem jelent meg több könyve.¹⁹

Egy másik magyar szerző, Kollár Ádám Ferenc *Analecta Monumentorum* című, 1761–1762-ben megjelent történelmi munkája szintén megtalálható volt a könyvtárban. A kötet számos illusztrációt és kihajtható rézmetszetet tartalmaz. Kollár a jezsuita rend tagja volt, majd onnan kilépve a bécsi udvari könyvtár őrnöke lett. 1764-ben megjelent *De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae...* című műve, amelyben a nemesi kiváltságok ellen intézett éles támadást.²⁰ A felháborodott klérus és országgyűlés követelte a mű elégetését, tilalom alá vették a könyvet.²¹ A nemesi adómentességet illető kérdésben Barkóczy a főurak mellé állt az 1764–1765. évi országgyűlésen.²² Ehhez az eseményhez köthető Richwaldszky György kanonok *Vexatio dat intellectum* című röpirata, amelyben Kollár nézeteit bírálta. A kéziratban terjesztett röpiratokat Mária Terézia utasítására Pozsony piacterén elégették. A szakirodalom álláspontja szerint Richwaldszky György, Barkóczy kanonokja volt a névleges szerző, „de a tollát az érsek vezette”.²³

A jezsuita történetíró-iskola alkotásai

A latin nyelvű történelmi munkák között külön csoportot képeznek a

¹⁸ SZINNYEI I., 144–145.

¹⁹ BITSKEY 1997, 51–88.

²⁰ SZINNYEI VI., 741–745.

²¹ HORVÁTH 1868, 375–422.

²² Barkóczy érsekké való kinevezését követően szoros kapcsolatot ápolt az udvarral, Mária Terézia több címet adományozott neki. Az ország tanintézményeinek felügyelőjévé nevezték ki 1761 novemberének végén. FINÁCZY 1899, 276–298. A királynő azonban nem támogatta minden elképzelését. Tervezetét, amelyben azt fogalmazta meg, hogy a könyvcenzúra kizárólag egyházi emberek feladata legyen, nem fogadta el. L. DONÁTH 1967, 43–49. Barkóczy Mária Teréziával az 1764. évi országgyűlésen került nyíltan szembe, amikor az érsek a nemesség mellé állt. SZIJÁRTÓ 2005, 248–255. Az ekkor keletkezett pasquillusok hűen tükrözik a nemesség ellenállását. Néhány sorukban Barkóczy neve is megjelenik mint a haza érdekeinek egyik legnagyobb képviselője. OSZK Fol. Lat. 4073 fol. 19., 55.

²³ BITSKEY 1997, 342.

magyar jezsuita szerzők alkotásai.²⁴ A történeti művek ezen csoportjába tartozik Szörény Sándor egyik munkája. 1717-ben Nagyszombatban jelent meg a könyvjegyzékben is megtalálható műve, a *Nova series pontificum Romanorum et Archiepiscoporum Strigoniensium ab a. 1000. ad a. 1717* című műve, amelyben a római pápákkal párhuzamosan katalógusszerűen sorolja fel az esztergomi érsekeket.

Schmitth Miklós a jezsuita történetíró nemzedék 1707–1767 között élt tagja volt.²⁵ Barkóczy könyvtárában három munkáját találjuk meg. Az egyik az *Imperatores Ottomanici a capta Constantinopoli, cum epitome principum Turcarum* című munka, amelynek társszerzője Muszka Miklós jezsuita pap. A kilenckötetes sorozat 1747–1752 között jelent meg Nagyszombatban, a Török Birodalom történetét és uralkodóit ismerteti kronologikus sorrendben. Ugyancsak történelmi munka az 1739-es *Palatini regni Hungariae*, amely Magyarország nádorait veszi sorra Szent István királytól egészen a saját koráig. Schmitth harmadik műve, amely jelen volt Barkóczy könyvtárában az egri püspököket mutatja be. A mű *Episcopi Agrienses fide diplomatum concinnati* címmel jelent meg Győrben 1763-ban három kötetben. A harmadik kötetben az utolsó bemutatott személy Telekessy István, aki 1699–1715 között volt egri püspök.

Kazy Ferenc 1695–1759 között élt jezsuita történetíró Istvánffy Miklós (1538–1615) históriájának folytatásaként, Timon Sámuel kéziratának felhasználásával megírta a 17. század történetét. Munkája három kötetben jelent meg, 1737-ben, 1741-ben és 1749-ben.²⁶ A könyvjegyzékben egyszer szerepel a *P. Kazy Historia Hungariae* bejegyzés egy kötetet jelölve, majd kétszer a *Historia Hungariae* címleírás, már a szerző neve nélkül. Az utóbbi esetben más szerző történetírására is vonatkozhatott a bejegyzés, így nem biztos, hogy mindhárom Kazy-kötet megvolt a könyvtárban.

Kunics Ferenc jezsuita atya egy történelmi munkáját őrizte meg a könyvtár. Kunics személyesen ismerhette Barkóczyt, hiszen 1751–1755 között Egerben tanított. Barkóczyval érdeklődésük is hasonló lehetett, mivel Kunics beutazva Itáliát, jól ismerte a kortárs teológiai szellemi irányzatokat és művészeteket. A szakirodalom szerint csakúgy, mint Barkóczy, pártolója és ápolója volt a magyar nyelvnek. Latin nyelvű vi-

²⁴ HÖLVÉNYI 1974, 232–248., SZELESTEI 1989, 43–56.

²⁵ SZINNYEI XII., 509–511.

²⁶ SZINNYEI V., 1303–1304.

lágdtörténeti összefoglalója a könyvtárban is megtalálható volt. Ez a mű 1733-ban Nagyszombatban jelent meg *Compendium historicum de regnis et aliis orbis provinciis* címmel.²⁷

Olasz nyelvű könyvek

A hagyatéék olasz nyelvű könyveit korábbi kutatásaim során már számbavettem.²⁸ Ezek közül most a világtörténelmet bemutató, valamint a művészettörténeti vonatkozású munkákat ismertetem részletesen. Az egyik történeti munka a *Gran teatro storico, o sia storia universale sacra* című ötkötetes mű, amely eredetileg németül jelent meg. Barkóczy könyvtárában az olasz nyelvű, 1722-es velencei kiadás van meg.²⁹ Az első kötet a világ keletkezésétől Augustus császár haláláig írja le a történelmet, a második Tiberius uralkodásától egészen Nagy Károly megkoronázásáig, a harmadik IV. Károly császár haláláig, majd a negyedik I. Lipót császárig, végül az utolsó kötet egészen az 1700-as évekig. A mű a Biblia és a katolikus egyház tanításainak megfelelően értelmezi a világ keletkezését, majd a későbbi évszázadok bemutatásánál is részletesen tárgyalja az egyház és a pápaság történetét. A fejezeteket a különböző antik és kortárs szerzők munkáiból állították össze.

A másik történelmi témájú munka földrajzi, kulturális információkat is ad a különböző országokról, mindezt metszetekkel és térképekkel illusztrálva. Eredetileg francia nyelven jelent meg, a szerző Vallemont apát. A Barkóczy könyvtárában található olasz fordítás címe *Gli elementi della storia*, amely Velencében 1748-ban került ki a nyomdából.³⁰ Az első kötet Nagy Lajos királyig írja le a történelmi eseményeket, a második kötet a földrajznak lett szentelve. A második könyvben röviden összefoglalta, hogy az évszázadok folyamán, a nagy felfedezések előtt milyen elméletek voltak a föld felosztására, majd minden ország földrajzi jellemzőit és politikai berendezkedését részletesen elemezte, kontinensek, azon belül térségek szerint csoportosítva őket.

A nyolcadik fejezetben az európai országok között Magyarországot is bemutatta a szerző. Érdekes megnézni, hogy a 18. században egy Franciaországban megjelent világtörténelemben hogyan ábrázolják Magyar-

²⁷ SZINNYEI VII., 346.

²⁸ DÓBÉK 2014.

²⁹ *Gran teatro* I–V., EFK 3BV1500/I–V.

³⁰ VALLEMONT I–VI., EFK 3BV2448/I–VI.

országot. Az ország határainak kijelölése után a szerző elmondja, hogy a vizek nagy részét a Duna adja, de ezek nem jó minőségűek. A terület gazdag azonban borban, legelőkben, aranyban és ezüstben, kiterjedéséhez képest azonban nem nagy a lakosság száma. A királyság egy időben független volt, de már a Habsburg monarchia része, az uralkodó pedig Mária Terézia. A magyarokról azt írja, hogy jóra valóak, jó vitézek és harcosok, de azzal, aki megsérti őket, kegyetlenek, bosszúállóak, büszkék és állhatatlanok. Az országban a saját nyelvüket, a magyart beszélik, amely szerinte az illír nyelv egy dialektusa. Használatban lévő nyelv még a latin és német, ezért a legtöbb városnak három neve van. Az általános leírás után a földrajzi jellemzők következnek. Három részre – Alsó- és Felső-Magyarországra, valamint Szlavóniára – osztja az országot, majd felsorolja és röviden bemutatja a hozzájuk tartozó, összesen 53 megyét, amelyek információi szerint a székhelyeik nevét viselik. Az utolsó két, különálló fejezetben Szerbia és Erdély leírása következik.³¹ A sorozat következő két kötete az antik történelmet és az egyház történetét dolgozza fel, majd az utolsó két kötetben találjuk meg Itália történelmét.

Filadelfo Mugnos (1607–1675) történész, költő *I Raggugli storici del Vespro siciliano* című 1645-ben megjelent történelmi munkáját találjuk meg a jegyzékben. Mugnos spanyol eredetű családból származott, egész életét Szicíliában töltötte. A Barkóczy könyvtárában megtalálható kötet az 1282-es szicíliai vecsernye történetét dolgozza fel, amikor a szicíliaiak fellázdattak Anjou Károly uralkodása ellen.

Barkóczy könyvtárának fennmaradt kötetei között találunk politikai témájú könyveket. Ilyen Gregorio Leti a római udvar politikai kapcsolatairól szóló *Relatione della Corte di Roma: e de' riti da osseuarsi in essa* című műve.³² Egy másik könyv is fennmaradt Gregorio Letitől *Vita di Sisto V. Pontefice Romano* címmel.³³ Leti történeti-politikai író volt, akit Genfben politikai nézetei miatt elítéltek. Mindig kormányok, uralkodók közvetlen közelében élt, és írói tevékenysége révén olyan széles olvasói réteghez ért el, hogy a korszak egyik legolvasottabb, legsikeresebb szerzőjének lehet tekinteni.

A történelmi témájú könyvek közé sorolhatjuk Filippo De Rossi *Descrizione di Roma antica e moderna* című művét is.³⁴ Az első kötetben az

³¹ VALLEMONT I., 353–362.

³² LETI 1702, EFK 3BV2465.

³³ LETI 1721, 3BV2454/I.

³⁴ ROSSI I–II., EFK 3BV2460/I–II.

antik Róma leírását találjuk számos illusztrációval és a művészettörténeti ismertető mellett rengeteg történelemre vonatkozó adattal. A második kötet már a korabeli – tehát a 18. század eleji – Rómát mutatja be: a templomokat, bazilikákat, tereket, színházakat, könyvtárakat, szobrokat, hidakat, festményeket. Az olvasónak szóló előljáró levélből tudjuk meg, hogy a különböző műemlékek és látványosságok leírását az első kötetben az antik, a másodikban a kor itáliai szerzőinek írásaiból válogatták össze. Számos kihajtható illusztrációt találunk a híresebb terekről és térképeket a város legismertebb részeiről. Barkóczy ezt az 1727-ben megjelent művet útikönyvként is használhatta római évei alatt.

A firenzei Antonio Francesco Gori *Museum Florentinum* című műve is fel van tüntetve a jegyzékben. Gori 1691–1757 között élt Firenzében, teológiával és történelemmel foglalkozott, különösen érdeklődött az etruszk emlékek iránt.³⁵ *Museum Florentinum* című munkájában, amely Firenzében jelent meg hat kötetben 1740–1742-ben, átfogó leírást ad a város régiségeiről. Részletesen bemutatta többek között a Medici-gyűjtemény antik darabjait, külön fejezetekben tárgyalva a római szobrokat, emlékműveket, portrékat, érméket, arany és ezüst tárgyakat.

Német nyelvű könyvek

A történelmi témájú könyvek közül csupán néhány német nyelvű maradt fenn. Itt találjuk Johann Jacob Moser híres jogász az 1739-es belgrádi békeről szóló munkáját.³⁶ Moser rendkívül sok művet írt életében, nemcsak jogi, hanem vallásos, teológiai témájúakat is. A Barkóczy-könyvtárban található könyv a Habsburg–török háborút és annak politikai hozadékát mutatta be. A háború végén a belgrádi béke értelmében a Habsburgok a Bánát kivételével elveszítették 1718 előtti hódításaikat. Egy másik, a jegyzékben talált történelmi munka Christoph Gottlieb Richter (1717–1774) német jogász és író *Historie des Kriegs zwischen Oesterreich und Preussen* című, 1758-ban megjelent metszetekkel díszített munkája. A műben a század osztrák–porosz háborúinak és politikai konfliktusainak történetét dolgozta fel.

Egy itáliai szerző, Gian Paolo Marana egyik leghíresebb és legtöbbet kiadott művét is német fordításban őrizte meg a könyvtár. A *Der Spion an*

³⁵ VANNINI 2002, 555.

³⁶ EFK BV1504.

den Höfen der Christlichen Potentaten (eredeti címe *L'Esploratore turco* és Párizsban 1684–1686-ban jelent meg) 1733–1737 között megjelent hatkötetes kiadása is a korban divatosá váló levélregények közé tartozik.³⁷ Az író, Marana kalandos életéről volt híres, főleg politikai-történelmi munkái jelentek meg. A *L'Esploratore turco*t párizsi tartózkodása idején írta. Arab nyelvű írásokat talált, amelyeket lefordítva ráébredt, hogy egy török kém, Mahmut leveleit tartalmazzák, akit a konstantinápolyi pátriárka azért küldött Európába, hogy jelentéseket készítsen a nyugati világról. A levelek 1637–1682 között keletkeztek, a franciák társadalmi szokásairól, a jezsuitákról és a keresztény vallásról szólnak. Hangnemből, kifejezőmódjukban gyakran érezhető a kritika, megdöbbenés. A levelekből összeállított regény 1705-ben indexre került, mert túlságosan szabadosnak ítélték meg, valamint azzal vádolták, hogy felfedi a politikai hatalom titkait. A tiltás ellenére továbbra is nagy népszerűségnek örvendett, a német fordításon keresztül Barkóczy könyvespolcára is eljutott.

Kitekintés

Sajnos a könyvek beszerzési módjairól keveset tudunk. Az állomány történetéhez, a gyarapodás módjaihoz fontos olvasástörténeti adalékokkal szolgálnának az adásvételi elismervények, könyvszámlák, kötetelési listák. A Barkóczy-könyvtár esetében ilyen levéltári forrásokat ezidáig nem találtam. A könyvtár állományának rekonstruálásához így csupán a hagyatéki leltárban fennmaradt jegyzéket használtam, azonban olvasmánytörténeti szempontból további forrásokat is figyelembe kell venni. Monok István hangsúlyozta, hogy egy korszak könyves kultúrájának bemutatásakor nem csupán a jegyzékszerű forrásokat kell vizsgálni.³⁸ Barkóczy esetében levéltári kutatások során több olyan levél került elő, amelyben könyveket rendelt egyházmegyéjének vagy köszönetet mondott egy-egy számára küldött kötetért. A Prímási Levéltárban található egy 1754-ben íródott levél, amelyben 350 példányt kér Bossuet³⁹ katoli-

³⁷ MARANA I–VI., EFK BV2459/I–VI.

³⁸ MADAS–MONOK 2003, 102.

³⁹ Bossuet 1662–1725 között élt francia püspök volt, akinek több teológiai, politikai, filozófiai műve népszerű volt Európában.

kus doktrínájából az egyházmegye számára.⁴⁰ A szerző neve és művei nem lettek feltüntetve a könyvjegyzékben, holott a fenti levél igazolja, hogy Barkóczy nemcsak ismerte, hanem az egyházmegye papjainak rendelkezésére is bocsájtotta ezt a munkát. Ebből arra következtethetünk, hogy nincs minden könyve feljegyezve a hagyatéki lajstromban. Talán nem is kötötték be az összeset barna bőrkötésbe, csak a gyakrabban használt és a kuriózumnak számító kötetek kerültek be a reprezentációt szolgáló gyűjteménybe.

További munkám során elkészítem a könyvtár katalógusát, amely az azonosított kötetek leírását tartalmazza. Majd a katalógus alapján részletesebben mutatom be a könyveket nyelv – latin, olasz, német, magyar, francia, lengyel –, tematika, valamint szerzők szerint csoportosítva, ezzel teljessé téve a képet Barkóczy hajdani könyvtáráról.

Bibliográfia

Levéltári és egyéb források

PL AEV

Prímási Levéltár Esztergom, Archivum Ecclesiasticum Vetus

PL AS Prot.

Prímási Levéltár Esztergom, Archivum Saeculare I., Acta Radicalia et Protocolaria

EFK

Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár

OSZK Kt.

Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár

Hivatkozott irodalom

AMBROSOVSZKY 1758

AMBROSOVSZKY Mihály: *CoMpenDiosa chronoLogIa HVngarIae sive cathalogus*

⁴⁰ „*Literis Suae Celsitudinis certus redditus sum, depositaist hic esse 350 exemplaria Bossuethi, quem unificentia Regia Pro Parochis meis destinavit...*” PL AEV 2101/7, 1r. A levélben kért Bossuet-mű az 1671-ben megjelent *Exposition de la doctrine de l'église catholique sur les matières de controverse*.

aut series apostolici regni Hungariae regum cum brevi synchronis morerum ab iis, vel tempore eorum gestarum una cum appendice, seu quin duplici cathalogo. Agriae, 1758.

Apparatus 1753

Apparatus brevis ad theologiam, et jus canonicum; complectens indicem historico – chronologicum conciliorum, paparum, antipaparum, patrum, & scriptorum ecclesiasticorum, nec non haereticorum, & compendiosam juris utriusque praenotionem. Venetiis, 1753.

BÁRDOS 1987

BÁRDOS Kornél: *Eger zenéje 1687–1887*. Budapest, 1987.

BITSKEY 1974a

BITSKEY István: Androvics Miklós egri könyvtára 1777-ben. *Magyar Könyvszemle*, 90(1974), 3–4 sz., 325–331.

BITSKEY 1974b

BITSKEY István: Barkóczy Ferenc, az irodalmi mecénás. In: *Irodalom és felvilágosodás*. Szerk. SZAUDER József, TARNAI Andor. Budapest, 1974, 333–365.

BITSKEY 1997

BITSKEY István: *Püspökök, írók, könyvtárak. Egri főpapok irodalmi mecénatúrája a barokk korban*. Eger, 1997.

BUONANNI 1752

BUONANNI, Filippo: *Ordinum equestrium et militarium catalogus in imaginibus expositus et cum brevi narratio neoblatus Clementi XI. Norimbergensis, 1752.*

CABASSUTIO I–II.

CABASSUTIO, Joanne: *Notitia conciliorum Sanctae Ecclesiae, in qua elucidantur exactissime tum Sacri Canones, tum veteres, novique Ecclesiae Ritus, tum praecipuae partes ecclesiasticae historiae*. I–II. köt. Agriae, 1758.

DÓBÉK 2013a

DÓBÉK Ágnes: Nyomtatványok és kéziratok Barkóczy Ferenc tiszteletére. In: *Filológia és irodalom*. Szerk. TOMPA Zsófia. Piliscsaba, 2013, 115–135.

DÓBÉK 2013b

DÓBÉK Ágnes: Barkóczy Ferencet köszöntő versek, beszédek, színjátékok az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményében. In: *Győzteseink szárnypróbálásai*. Szerk. J. ÚJVÁRY Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013, 13–38.

DÓBÉK 2014

DÓBÉK Ágnes: Barkóczy Ferenc könyvtárának olasz nyelvű könyvei. *Magyar Könyvszemle* 130(2014), 3. sz., 321–335.

DÓKA 2003

DÓKA Klára: Barkóczy II. Ferenc. In: *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. BEKE Margit. Budapest, 2003, 341–347.

DONÁTH 1967

DONÁTH Regina: A könyvcenzúra az állam kezében. Mária Terézia és Barkóczy primás. *Magyar Könyvszemle* 83(1967), 1. sz., 43–49.

ENTZ 1939

ENTZ Géza: Barkóczy Ferenc gróf, a magyar barokk-kor nagy mecénása. *Történetírás* 3(1939), 3–4. sz., 167–187.

FINÁCZY 1899

FINÁCZY Ernő: *A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában 1740–1773*. 1. köt. Budapest, 1899.

GRACIÁN I-II.

GRACIÁN, Baltasar: *L'uomo di corte*. I–II. köt. Venezia, 1734.

Gran teatro I–V.

Gran teatro storico, o sia storia universale sacra, e profana dalla creazione del mondo sino al principio del decimo ottavo secolo, che contiene una fedele, ed esatta descrizione di quanto si ritrova nella sacra Scrittura, e di tutto ciò, che è avvenuto sotto le quattro prime Monarchie, e sotto gl'Imperadori d'Oriente, e d'Occidente, con la fondazione, i progressi, e cangiamenti, la decadenza, rovinæ, o continuazione degli stati, regni, e repubbliche della Christianisà; in cui si veggono le azioni più rimarcabili de' Papi, Imperadori, Re, e gran Capitani, le invasioni, conquiste, rivoluzioni degli infedeli, i progressi del Vangelo, le Persecuzioni, e suoi trionsi, la nascita, la durata, e l'estirpazione dell'eresie: il tutto raccolto con gran discernimento dai piu' celebri autori antichi, e moderni, opera divisa in cinque parti, scitta prima in lingua tedesca, tradotta poi nella francese, ed ora nell'italiana favella. I–V. köt. Venezia, 1722.

HORVÁTH 1868

HORVÁTH Mihály: *Az 1764-ki országgyűlés története. Horváth Mihály kisebb történelmi munkái*. I. Pest, 1868.

HÖLVÉNYI 1974

HÖLVÉNYI György: A magyar jezsuita történetírók és a jezsuita rend. *Magyar Könyvszemle* 90(1974), 3–4 sz., 232–248.

Leti 1702

LETI, Gregorio: *Relatione della corte di Roma, e de' riti da osservarsi in essa, e de' suoi Magistrati, & Officij, con la loro distinta giurisdittione*. Venezia, 1702.

LETI 1721

LETI, Gregorio: *Vita di Sisto V. Pontefice Romano, nuovamente scritta da Gregorio Leti nella quale si contengono alcune cose in generale della corte di Roma, e della sede apostolica della nascita di Sisto, e di tutt'isuccessi della sua vita anno per anno, sino alla sua promotione al Cardinalato ornata tutta l'Opera di molte figure divisa in tre Volumi*. Amsteldamo, 1721.

MADAS–MONOK 2003

MADAS Edit–MONOK István: *Könyvokultúra Magyarországon a kezdetektől 1800-ig*. Budapest, 2003.

Marana I–VI.

MARANA, Giovanni Paolo: *Der Spion an den Höfen der Christlichen Potentaten, oder Briefe und Nachrichten eines Geheimen Abgesandten der Pforte an denen Europäischen Höfen*. I–VI. Frankfurt am Mayn, 1733–1737.

MESZLÉNYI 1970

MESZLÉNYI Antal: *A magyar hercegprimások arcképcsarnoka 1707–1945*. Budapest, 1970.

MOLIÈRE I–IV.

MOLIÈRE: *Le opere di G. B. P. di Molière, divise in quattro volumi, ed arricchite di bellissime Figure*. I–IV. Lipsia, 1740.

OMODEO 1972

OMODEO, Pietro: Filippo Buonanni. In: *Dizionario biografico degli Italiani*. XV. vol. Roma, 1972, 142–144.

PROKOPP 1977

PROKOPP Gyula: Barkóczy Ferenc érsek esztergomi építkezése. *Művészettörténeti Értesítő* 26(1977), 3–4. sz., 261–270.

ROSSI I–II.

ROSSI, Filippo de: *Descrizione di Roma antica formata nuovamente con le autorità, di Bartolomeo Marliani, Onofrio Panvinio, Alessandro Donati, e Famiano Nardini e d'altricelebri Scrittori antichi, & Antiquarii moderni, accenati nella lettera al Lettore nella quale si discorre, degl'aquedotti, archi, basilische, circhi, colonne, curie, fori, librerie, naumachie, obelischi, palazzi, pitture, ponti, statue, teatri, anfiteatri, tempj, terme, vie, et altri famosi edifici accresciuta di moltissime figure in rame, di varie medaglie, di curiose notizie istoriche, e della cronologia di tutti gli Ré, Consoli, e Imperadori romani*. I–II. Roma, 1727.

SCHREGER 1751

SCHREGER, Odilo: *Studiosus jovialis, seu auxilia ad jocosè, & honestè discurrendum in gratiam & usum studiosorum juvenum, aliorúmque litteratorum virorum, honestae recreationis amantium, collecta.* Monachii, 1751.

SZELESTEI 1989

SZELESTEI N. László: *Irodalom- és tudományszervezési törekvések a 18. századi Magyarországon 1690–1790.* Budapest, 1989.

SZIJÁRTÓ 2005

SZIJÁRTÓ M. István: *A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792.* Budapest, 2005.

SZINNYEI I–XIV.

SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái.* I–XIV. köt. Budapest, 1891–1914.

VALLEMONT I–VI.

VALLEMONT: *Gli elementi della storia, ovvero cio' che bisogna sapere della cronologia, geografia, storia universale, chiesa del vecchio, e nuovo testamento, monarchie antiche, e novelle, e del blasone avanti di leggere la storia particolare con una serie di medaglie imperiali, da Giulio-Cesare sino ad Eraclio, e con i Stemi del Blason: arricchita di molte carte geografiche, continuata ed accresciuta di vari Articoli, che non v'erano nelle precedenti, specialmente degli elementi particolari della storia d'Italia, che compongono il sesto volume, opera di Vallemont, tradotta dalla lingua francese.* I–VI. köt. Venezia, 1748.

VANNINI 2002

VANNINI, Fabrizio: Antonio Francesco Gori. In: *Dizionario biografico degli Italiani.* LVIII. vol. Roma, 2002, 555.

Historische Bücher in dem Vermächtnis eines Erzpriesters (1765)

Nach dem Tod von Ferenc Barkóczy, Erzbischof von Gran (Esztergom) wurde eine Buchinventur für seine Bibliothek gefertigt. Heutzutage ist diese Inventur im Primasarchiv in Gran zu finden, während die existierenden Bände der ehemaligen Bibliothek in der Kathedralbibliothek von Gran erhalten werden.

Leider wurde die Liebe des Bischofs, später Erzbischofs zu den Büchern und das Interesse an den Werken von verschiedenen Themen nicht betont. Mit der Betrachtung der Inventur haben wir Gelegenheit die Bibliothek von Barkóczy zu rekonstruieren, dadurch werden wir eine viel ausführlichere Beschreibung über sein Interesse und seine Bildung bekommen.

In meinem Aufsatz stelle ich die Bücher vor, die das Interesse an der Geschichte des Bischofs von Erlau (Eger), später Erzbischofs von Gran spiegeln. Unter den mehrhundert Bänden finden wir lateinische, italienische, deutsche und französische Bücher. Die Bände wurden meistens zwischen 1720 und 1750 ausgegeben, so können wir bei der Betrachtung der Sammlung über das Ergebnis der hochaktuellen Orientierung unter den Zeitgenossen und den modischen Autoren seiner Zeit sprechen. Durch die thematische Vorstellung der Bücher zeichnet sich aus, welche von diesen Werken und den intellektuellen Strömungen der europäischen Literatur die ungarischen Prälaten erreicht haben. Neben den Büchern mit kirchengeschichtlichem Betreff finden wir auch zahlreiche Arbeiten mit Bezug auf die europäische Geschichte.

Unter den lateinischen Büchern hebe ich die Arbeiten der Autoren der historiographischen Schule von den Jesuiten aus, sowie diejenigen, die die Geschichte der einzelnen Länder verarbeiten. Durch die Werke der sowohl kirchlichen als auch Profan-Autoren können wir beobachten, wie sich die einzelnen Länder zu der Geschichte des eigenen Volkes verhalten haben. Von den italienischen Büchern stelle ich die Zusammenfassungen der Weltgeschichte vor, betonend, die einen Bezug auf Ungarn haben. Unter den deutschen und französischen Werken spreche ich über die Bücher, die die zeitgenössische europäische Geschichte verarbeiten und über einige literarische Bücher mit geschichtlichem Thema.